

In memoriam

Profesorius Ričardas KAZLAUSKAS

1927 09 14 – 2014 09 06

Prieš nepilnus tris mėnesius, taigi, galime sakyti, – tik ką, Lietuvos gamtininkus, zoologus, tarp jų ir Lietuvos entomologų bendruomenę, pasiekė liūdna žinia – Vilniuje, 2014 metų rugsėjo 6 dieną, po ilgos ligos nustojo plakusi profesoriaus Ričardo Kazlausko širdis. Lietuva neteko nenuilstančio gamtosaugos propaguotojo, žinių apie gyvūniją skleidėjo. Profesorius buvo žinomas entomologas, kartu su kitais

stovėjęs prie Lietuvos entomologų draugijos ištakų, sugebėjęs pusę amžiaus nenuilstamai stebėti Lietuvos drugius (Lepidoptera), tapti vienu iš kompetetingiausių specialistų. Nors R. Kazlauskui labiausiai rūpėjo entomologija, tačiau jis neapsiribojo viena tyrimų kryptimi, o buvo plataus akiračio gamtininkas, daug dėmesio skyręs ir kitoms biologijos sritims.

Ričardas Kazlauskas gimė 1927 m. rugsėjo 14 d. Vilniuje, mokytojų šeimoje. Motina ir tėvas buvo baigę Vilniaus mokytojų seminariją, dirbo Druskininkų apylinkių lietuviškų mokyklų mokytojais, priklausė „Ryto“ draugijai. Būsimą gamtininko vaikystę didžia dalimi prabėgo gamtos prieglobstyje, nuostabaus grožio krašte Dzūkijoje prie Ratnyčėlės, kur jis su tėvais gyveno iki jam sukako dešimt metų. Nuo 1937 metų – vėl Vilniuje, kur 1-ąją berniukų gimnaziją baigė jau po karo – 1947-aisiais. Pradžioje jaunuolis pradėjo studijuoti mediciną Vilniaus universitete, tačiau po metų apsisprendė, nutarė būti biologu ir studijas tęsė Vilniaus universiteto Gamtos fakultete.

Neturtingu pokariu studentui, žengiančiam savarankiško gyvenimo keliu, reikėjo paramos, tačiau palankus sutapimas padėjo: jį traukė gyvoji gamta, o atsiradusi galimybė įsidarbinti laborantu universiteto Zoologijos katedroje buvo puiki išeitis. Katedrai vadovavo žymiausias Lietuvos gamtininkas profesorius Tadas Ivanauskas. Tada, vėlyvą 1947 metų rudenį, R. Kazlauskas visai nenumanė, kad jis pats vėliau taps iškilaus zoologijos profesoriaus mokiniu, o po to nueis jo keliu, taps ilgamečiu bendradarbiu.

Zoologijos katedros veiklos pobūdis ir apsiėjimo su gamtos objektais įgūdžių svarba jaunajam darbuotojui R. Kazlauskui iš dalies buvo nauji, tačiau kartu daug kas buvo ir nebe nauja, neblogai žinoma bei patirta. Nuo mažumės būsimą gamtos studentą lydėjusi savita Lietuvos pietrytinės dalies aplinka, miškų bei ežerų apsuptis pažadino norą domėtis gamta ir viskuo, kas joje gyva. Tuos dalykus jis ne kartą yra pasakojęs, o gamtos žurnalistai dažnokai apie tai skelbė spaudoje. Zoologijos katedra, kurioje ėjo pirmieji darbo ir mokslo metai, buvo terpė, kurioje žinių galėjo pasisemti ir iš daugelio vyresnių kolegų-pedagogų.

Fakultete R. Kazlauskui atsivėrė platesnės galimybės panirti į žinių apie gamtą pasaulį. Čia reikia įterpti – išskirtina yra tai, kad kažkada užkliuvo, o su metais jo nebe paleido, nepakartojamas drugių pasaulis su savo biologijos paslaptimis, spalvų ir formų žavesiu. Žinome, kad dieninius drugius pradėjo kolekcionuoti dar būdamas gimnazistu, su metais juos ėmė vis geriau pažinti, o pradėjęs nuoseklius tyrimus, tapo autoritetingu jų žinovu.

1952 metais buvo baigtas VU Gamtos fakultetas, įgyta biologo-zoologo specialybė.

Dirbti liko toje pačioje katedroje, nors užimamos pareigos buvo gana kuklios – vyresnysis laborantas. Metų pabaigoje R. Kazlauskui buvo pasiūlyta universiteto aspirantūra, o 1956 metais jis buvo paskirtas vyresniuoju dėstytoju. Jau toliau, jo ilgame pedagoginio-mokslinio darbo kelyje, nebuvo jokio blaškymosi, darbo vietų kaitaliojimo ir pan. Teisėtai jis galėjo pasidžiaugti veiklos pastovumu, pedagoginio darbo ištvirme: po beveik 45 metų, praleistų dėstant, 2001 metų vasarį jo mokomojo bei ugdomojo darbo kelią užbaigė VU Gamtos mokslų fakultete skaityta paskutinė paskaita. Iš viso Zoologijos katedrai buvo atiduota per 50 metų, šimtams studentų skaitytos bestuburių zoologijos, hidrobiologijos, vandens tyrimų metodikos, entomologijos, ornitologijos, zoogeografijos disciplinų paskaitos. Tai rodo asmens žinių turtingumą, plačią erudiciją. R. Kazlauskui buvo suteikti pedagoginiai mokslo vardai: nuo 1966 metų jis docentas, nuo 1992 – profesorius. 1963 m. tapo biologijos mokslų kandidatu, 1993 m. nostrifikuotas daktaru (gamtos mokslai). Jau nebeskaitydamas paskaitų, toliau dirbo – rašė vadovėlius, knygas vaikams, rengė apibendrinamojo pobūdžio darbą apie Lietuvos drugius, keliavo.

Visa tai rodo, kad būdamas ir garbaus amžiaus, prof. R. Kazlauskas nepamiršo savo gamtininko pašaukimo.

Likus tik savaitei iki 87-ojo gimtadienio, 2014 rugsėjo mėnesio pirmąjį savaitgalį sužinojome apie entomologo zoologo, plataus akiračio ir labai populiaraus gamtininko, netektį. Gamtininkų visuomenė atsisveikino su velioniu Šv. Jonų bažnyčioje, amžinojo poilsio R. Kazlauskas atgulė Vilniaus m. Karveliškųjų kapinėse.

* * *

Mes, Lietuvos entomologai, prisimindami R. Kazlausko asmenybę, pirmiausia turėtume jį minėti kaip **vabzdžių tyrinėtoją**. Neginčijamai, R. Kazlausko entomologinės veiklos baras buvo plačiausias.

Lietuvos entomologijai profesorius paskyrė didžiąją gyvenimo dalį, paliko gausų palikimą. Ateities uždavinys yra kruopštus skelbtų mokslo darbų suregistravimas, kitų Lietuvos entomologinių tyrimų kontekste – publikuotos medžiagos įvertinimas, o taip pat būtinumas aprašyti itin gausius entomologinius rinkinius, kuriuos jis paliko savo Alma Mater, kurių dalis yra ir kitur.

Pietryčių Lietuvos, po to Vilniaus apylinkių drugiai buvo tie objektai, su kuriais prasidėjo gilesnis R. Kazlausko gamtos pažinimas. Yra teigęs, kad tai ir lėmė, *kad tapau biologu*.

Dar besimokydamas gimnazijoje karo metų vasaromis mėgėjiškai pradėjęs rinkti drugius, R. Kazlauskas buvo paskatintas tos srities profesionalų. Po daugelio metų džiaugėsi jam tekusia labai svarbia pažintimi su dviem autoritetais – prof. T. Ivanausko pagalbininku ir pirmuoju profesionaliu Lietuvos drugių tyrėju Alfonsu Palioniu ir Vilniaus universitete dirbusiu profesoriumi Janu Priuferiu. Jausdamas jų palaikymą R. Kazlauskas savo pirmojoje kolekcijoje buvo surinkęs apie trečdalį Lietuvos drugių rūšių. Deja, karo sąlygomis rinkinys suniokotas. Tačiau žinios neprapuolė.

Pokariu R. Kazlauskas ilgą laiką buvo vienintelis šios srities specialistas šalyje. Jis neatsisakė pamėgtų stebėjimų, atstatinėjo prarastus rinkinius. Netgi jo apgintas diplominis darbas *Drugiai – serbentų kenkėjai* turi nemažos mokslinės vertės. Tirdamas stiklasparnių biologiją, ekologiją, autorius pirmasis išaugino šių drugių natūralius priešus – parazitinius plėviasparnius. Jo aptiktos entomofagų rūšys buvo naujos Lietuvos faunai,

be to, ir išsaugotos universiteto kolekcijoje.

Prisimename, kad A. Palioniui, su frontu atsidūrusiam Vokietijoje, 1956 metais pavyko grįžti į Lietuvą ir R. Kazlauskas yra užsiminęs, kad su buvusiu vyresniu bendradarbiu dar susitiko, bendravo, tačiau A. Palionis, buvo patyręs daug vargo, palieges, ir 1957 metais Vilniuje mirė. Tai turi ryšį su R. Kazlausko drugių tyrimais. Jis labai gerai vertino entomologijai, labiausiai drugiams pasišventusio A. Palonio veiklą ir mokslinį palikimą: *...autorius ne tik aprašo savo tyrimų rezultatus, bet ir apibendrina kitų autorių duomenis... tai buvo pirmas išsamus darbas apie Lietuvos drugius – taip yra atsilies R. Kazlauskas apie A. Palonio 1932 metų apibendrinamąjį darbą apie drugių tyrimus Lietuvoje.*

Savo parengtą leidinį (pirmąjį mūsų krašto drugių atlasą) „Lietuvos drugiai“ (Vilnius: Mokslas, 1984) R. Kazlauskas išleido turėdamas daugiau kaip 30 metų tyrimų ir stebėjimų gamtoje patirtį. Atlase paminėjo beveik 1000 drugių rūšių, iš kurių dešimtadalis – dieniniai. Be žinių apie drugių biologiją, reikšmę gamtoje, ankstesnius tyrinėjimus, autorius pateikė vertingų mokslinių duomenų apie paplitimą, jo ypatumus, išskyrė Baltijos regiono zoogeografinius rajonus. Kokybiški piešiniai, žinios apie ekologiją, biotopus (buveines), skraidymo periodus, žalingų rūšių išskyrimas ir išsamesnis jų aprašymas, o taip pat metodiniai patarimai studentams, kitiems gamtos stebėtojams – rodo leidinio universalumą. Įdomu, kad tarp 1984 metais išleistų knygų „už maketo ir techninės konstrukcijos atitikimą leidinio paskirčiai, gerą spaudą“ mokslinės literatūros grupėje R. Kazlausko knyga buvo atrinkta ir išskirta tarp gražiausių – skelbta po tradicinio gražiausių knygų konkurso.

Toliau kaupdamas duomenis apie stambiųjų drugių gausumo kaitą, migravimą, aprašė pietinio perlinuko *Brenthis hecate* porūšį *duxtyna* ssp. n. Kazlauskas. Jį pirmą kartą 1975 metais Ukmergės raj. netoli Dukstynos aptiko R. Kazlausko mokinys, entomologas mėgėjas, vėliau gamtos pedagogas ir drugių specialistas Giedrius Švitra. Kartu čia turime pasidžiaugti ir įvertinti tai, kad didele dalimi R. Kazlausko iniciatyvos dėka Dukstynoje buvo įsteigtas pirmasis entomologinis draustinis Lietuvoje.

Drugiai – didžiausias (po vabalų) taksonų skaičiumi būrys, o ir ištirtas neblogai, tačiau tyrėjų dėmesį trauks dar ilgai. Nors ir su pertraukomis, R. Kazlauskas gana nuosekliai ir toliau prisidėjo prie jų išsamesnio pažinimo, ypač apsaugos. 1981 m. jo pasiūlytas, o 1984 metais dar papildytas drugių paplitimo ekologinis-faunistinis rajonavimas tapo sudėtine Lietuvos zoogeografinio (biogeografinio) rajonavimo dalimi. Saugotinas rūšis, jų gyvenamąsias vietas jis aprašė 1981 ir 1993 metų Lietuvos raudonosiose knygoose. 1988 metais paskelbė duomenis apie 14-os šeimų 48 naujai rastas bei retas Lietuvai rūšis.

R. Kazlausko lepidopterologinių tyrimų kraitį užbaigia solidi bei vertinga knyga „Lietuvos drugiai: kai kurių drugių šeimų apžvalga“ (Kaunas: Lututė, 2008, 263 p.). Šis leidinys priskirtinas vadovų (žinyvų) serijai. Joje vertinga įvadinė bendroji dalis, kurioje pateikiamos žinios apie Lietuvos drugių faunos kilmę, paplitimo ypatumus, rūšių skraidymo dinamiką, drugių buveines ir jų kaitą bėgant laikui. Pagrindiniame knygos skyriuje aprašytos 207 rūšys, priklausančios 21 šeimai. Aprašyta drugių išvaizda, pateikiamos jų fotonuotraukos iš profesoriaus surinktos kolekcijos, nurodyti vikšrų mitybiniai augalai, būdingos buveinės. Taip pat pateikiamos originalios skraidymo laiko fenogramos, paplitimo Lietuvoje žemėlapiai, sudaryti pagal autoriaus turėtą informaciją.

Visa tai rodo, kad šalia kitų mokslinių interesų, drugių tyrimus R. Kazlauskas laikė prioritetiniais. Jo jaunystės metų pomėgis sudarinėti Lietuvos drugių rinkinius

susiformavo į profesionalią mokslinę kryptį, nuo kurios jis nenutolo iki pat gyvenimo pabaigos.

R. Kazlauskui teko vykdyti ir kitą vabzdžių tyrimų tematiką, tačiau teikdamas žinias apie savo darbus, pradėdavo drugiais. Kitus savo entomologinės veiklos rezultatus jis vardino po „lepidopterologijos srities“. Antroji po drugių gamtininko darbų kryptis – hidroentomologija – taip pat yra svarbi ir reikšminga. Iš jos R. Kazlauskas paliko kryptingu darbu pasiektą, plačiai pripažintą mokslinį palikimą.

Galimas daiktas galėjo būti ir kitaip, jei drugių kolekcininkui R. Kazlauskui, pradėjusiam savarankiškus tyrimus universiteto Zoologijos katedroje, būtų buvę lemta gilintis į kažkurią konkrečią drugių pasaulio ypatumų sritį, pasitelkti kitus mokslo metodus, giliau pažvelgti į labai neblogai pažįstamų ir jo mėgstamų vabzdžių neištirtus klausimus – būtų pasiekta kitokių mokslo rezultatų. Antra, jei nebūtų nukrypta nuo drugių, tai Lietuvos hidroentomologijos istorijoje tikrai nebūtų to ryškaus pėdsako, kurį paliko gabus tyrėjas R. Kazlauskas, kiek nelauktai „įbridęs“ į mūsų upes ir upelius.

Hidrobiologinių darbų atsiradimo aplinkybės VU Gamtos fakulteto Zoologijos katedroje buvo susiję su vadinamo mokslo profiliavimo banga. Tematika imta sieti su mokslo institutų planais, pradėtos tvirtinti planinės mokslinių tyrimų užduotys. Katedrai buvo užplanuota ir patvirtinta hidrobiologinio turinio, arba siauresnė tyrinėjimų kryptis. Be prof. T. Ivanausko ir kitų darbuotojų vykdytų ornitofaunos, paukščių biologijos stebėjimų, buvo pradėti plėtoti hidrobiologiniai ir ichtiologiniai tyrimai. Katedra prisidėjo prie ekspedicijos Kuršių marioms tyrinėti, nuo 1954 m. atliko ir ežerų ichtiologinius tyrimus. Kompleksinių ekspedicijų metu, kurių dalyvis buvo ir R. Kazlauskas, buvo surinkta vertingos medžiagos apie žuvų biologiją, mitybą Daugų, Trakų, Vievio, Žeimenos baseino ir kituose ežeruose.

R. Kazlauskui, kuris jau buvo pasukęs mokslininko keliu, tada teko imtis išsamesnių zoobentologinių tyrimų. Pažymėtina, kad į naują sritį – vabzdžius-hidrobiontus (lašalai, apsiuvos, ankstyvės, iš dalies dvisparnių lervos), R. Kazlauskas paniro su dideliu noru, nors bentoso vabzdžiai jam buvo nauja patirtis, pirmiausia pareikalavusi daug laiko pasirengimui ir specifiniams metodiniams ieškojimams. Pavyzdžiui, nebuvo patikimos metodikos, kad surinkus sraunių, akmenuotų, kitokių charakteristikų upių bei upelių dugno organizmus. Bet tyrėjas nesutriko ir iki tol jam nežinotame tyrimų bare rodydamas kantrybę bei sumanumą greitai gavo gerų rezultatų. Padėjo ir optimistinis nusiteikimas: *Mano pagrindiniu tyrimo objektu buvo upių gyvūnija, kuri yra pati įdomiausia. Žmonės gal net nežino, kad mes Lietuvoje turime dinosauro laikų atstovų!*

Pirmoji publikacija iš naujos krypties buvo VU Mokslo darbuose paskelbtas prietaiso upių bentosui kiekybiškai tirti aprašymas (1959). Tais pačiais metais, skelbdamas pirmuosius duomenis apie lašalų fauną, jau aprašo naują mokslui lietuviško lašalo rūšį *Eurylophella lithuanica*. Tobulindamas metodiką, 1960 m. paskelbė kitą straipsnį apie reofilinių vabzdžių lervų auginimą akvariume, po metų – dar vieną, aprašydamas upinį bentosinį tralą. Hidrobiologinės metodikos sritį R. Kazlauskas yra praturtinęs ir moksline publikacija apie sukonstruotus „gremžtuką ir reples upių zoobentosui tirti“.

Galvodamas apie kandidatinę disertaciją, R. Kazlauskas savo tyrimais aprėpė visas didžiąsias Lietuvos upes bei jų baseinus, trijuose stacionaruose stebėjimus atliko ištisus metus. Apskritai, 1954–1958 metais jis tyrė 50 Lietuvos upių ir upelių, tuo įnešdamas didžiausią indėlį į Lietuvos upių entomofaunos (apsiuvų, lašalų ir ankstyvių, kurios iki tol buvo visiškai netirtos) pažinimą. Bendrais bruožais įvertino visų tirtų upių ir 12 ežerų fauną. R. Kazlauskas tyrimais gauta vertingų mokslo rezultatų apie tirtų grupių biologiją.

Tai reikšminga, žinant, kad apie kai kurių hidrobiontų gyvenimo būdą nieko nebuvo žinoma. Panaudojo savo studentų, siųstų į Latviją, Estiją, Sibirą (Angaros upė), Užkarpatę ir Vidurio Aziją rinkinius.

1960 m. paskelbęs 89 apsiuvų rūšis bei aprašęs jų ekologijos bruožus, vėliau papildė sąrašą iki 92 rūšių, kurių dalis retos, arba naujos Lietuvos faunai. Pagrindinį dėmesį skyręs lašalams ir ankstyvėms (Lietuvoje atitinkamai 53 ir 29 rūšys), patikslino dalies rūšių taksonominę priklausomybę, aprašė naujų mokslui rūšių. Lietuvos lašalų paplitimą palygino su Europos bei rytinių regionų paplitimo ypatumais. Pirmasis Palearktikoje aprašė partenogenetiškai besidauginančią lašalų rūšį. Nustatė zoobentosos svarbą upėtakių mitybai, kurią detalai ištyrė Karklės upėtakiniamе upelyje.

1963 metais VU Gamtos fakultete R. Kazlauskas sėkmingai apgynė disertaciją „Lietuvos TSR upių entomofauna (Ephemeroptera, Plecoptera, Trichoptera) ir jos reikšmė upėtakių mitybai“ (vadovas prof. St. Jankauskas). Yra įdomu tai, kad šis disertacinis darbas laikytas gerokai viršijusiu formalius kandidatines disertacijos reikalavimus (jos mašinraštį sudarė 303 psl. teksto, įvairūs priedai, tarp kurių autoriaus piešiniai, nuotraukos, žemėlapiai, kt.). Sakyta, kad disertaciją išplėtus galima galvoti ne apie kandidato, o mokslų daktaro laipsnį.

Po disertacijos gynimo R. Kazlauskas dar maždaug dešimtmetį dirbo hidroentomologijos srityje ir, be jau minėtų metodinių straipsnių, iš viso paskelbė 18 publikacijų. Žinoma, taip pat ir už Lietuvos ribų pripažinto lašalų tyrimų specialisto R. Kazlausko pavardė atsidūrė ir 1977 metais išleistame SSRS europinės dalies gėlavandenių bestuburių apibūdinimo sąvade, kuriame liko jo parašyta dalis – lašalų apibūdinimas.

Tariant apibendrintai apie entomologiją ir R. Kazlausko asmenį, reikia pasakyti, jog svarbiomis ir vertingomis jo mokslinio darbo sritimis buvo tiek Lietuvos drugiai (sukaupta didelė ir moksliskai vertinga drugių kolekcija), tiek ir Lietuvos bei daugelio kitų, net tolimų Sibiro upių entomofauna: lašalai, ankstyvės, apsiuvas.

Prie viso to dar turėtume paminėti faktą, kad 1995 metais R. Kazlauskas parengė ir pateikė svarstymui habilitacinį darbą iš darbų visumos: „Lietuvos drugiai (Macrolepidoptera), upių vabzdžiai (Ephemeroptera, Plecoptera, Trichoptera) ir jų paplitimo dėsninumai“. Tiesa, šio darbo negynė. Reikšminga ir tai, kad estų entomologas H. Rem'as R. Kazlausko vardu pavadino naują mokslui dvisparnių vabzdžių rūšį *Bezzia kazlauskasi* Remm, 1966. Vėliau jo pavarde buvo aprašyta lašalų rūšis. Tai, žinoma, sietina su svariu mūsų krašto entomologo veiklos įvertinimu.

Profesorius R. Kazlauskas buvo **plataus akiračio biologas**, kelių biologijos mokslo šakų profesionalas. Aišku, kad daug žinių, gilesnio gamtos pažinimo pamokų jis gavo iš profesoriaus T. Ivanausko, kurio mokiniu buvo studijuodamas, o paskui ir dirbdamas katedroje. Prisiminė: *Niekad nepamiršiu savo mokytojo, žinomo mokslininko, profesoriaus Tado Ivanausko...*

Nemažai R. Kazlauskas galėjo pasakyti apie kelias zoologijos sritis. Jis nuo jaunų dienų gerai pažino žuvis. Yra save pavadinęs akvariumininkystės pradininku. O paukščiai R. Kazlauskui buvo daugiau negu pomėgis, jais domėjosi labai rimtai, giesmininkus skyrė iš jų balso, aptiko Lietuvai naujų rūšių. Per daugelį metų gerokai papildė VU Zoologijos muziejų. Jis pats yra padaręs apie 100 paukščių iškamšų, surinktų Lietuvoje, parsivežtų iš kelionių. Muziejuje liko buvusių jo namų augintinių ir kitų eksponatų, primenančių aplankytas šalis.

Per pusšimtį metų zoologas vadovavo beveik 140-čiai studentų kursinių, diplominių,

magistro darbų. Duodant diplomantui patarimus, nurodant dalykines pastabas, būtinas žinojimas, kompetencija. Beveik visam vadovautų darbų srautui jis formulavo temų pavadinimus, nusakydavo darbų kryptį. O tematika buvo labai įvairi. Nors didžiausia jų dalis apie vabzdžius, nemažai diplominių buvo apginta apie roplius, paukščius, žinduolius.

Paskiausias universalumo pavyzdys būtų jo įteiktų straipsnių pavadinimai rengiamai knygai „Valkininkai“: „Geluzos ir Merkio smulkioji gyvūnija“, „Versekos ichtiologinis draustinis“, „Versekos užtvankos“, „Valkininkų girių paukščiai“.

Gamtos fakultete buvo žinomas profesorius vadovaujamas mokslinis zoologų būrelis. Jo nariai atlikdavo papildomus tyrimus, kartu keliaudavo, gerai susipažino su savo kraštu. Darbų vadovas džiaugėsi, kad mokiniai toliau tęsia jo pradėtą darbą, vertino tuos, kurie būdavo darbštūs, žingeidūs. Aktyvūs būrelio nariai tapo žymiais zoologais, kaip antai prof. Romas Lekevičius, Antanas Levickas, Selemonas Paltanavičius, Jonas Augustauskas ir kiti, kurie įvairiomis progomis yra pasakę šiltų žodžių apie savo mokytoją. Aukščiausios kvalifikacijos mokslininkais tapo entomologai, habilituoti daktarai Rimas Rakauskas, Sigitas Podėnas, patys tapę universiteto profesoriais. R. Kazlauskas pripažino, kad jaunesnės kartos drugių tyrinėtojas dr. Povilas Ivinskis pranoko jį patį (kelių knygų autorius, už vabzdžių tyrimus įvertintas Lietuvos mokslo premija). Profesorius nuolatos bendravo ir bendradarbiavo su daugeliu kitų entomologų.

Artimos jam buvo žinios apie botaniką. Ilgus dešimtmečius mėgta ir puoselėta retų vietinių bei iš tolimų ekspedicijų pargabentų augalų įvairovė stebino ne vieną gamtininką pažinojusį kolegą. Fakulteto kiemelyje jis buvo įrengęs vertingą alpinariumą, jo butas taip pat priminė oranžeriją.

Turtingas R. Kazlauskas buvo **gamtosauginėmis idėjomis**. Daug jų buvo įgyvendinta. Ne kartą sakyta, kad buvo ne vien zoologijos, bet ir gamtosaugos autoritetas. Išgyvendamas, kad nyksta atskiros augalų ir gyvūnų rūšys, kalbėjo, kad dabar į Lietuvos fauną vis daugiau žiūrima vartotojo akimis. Remdamasis sava patirtimi teigė, kad gyvoji gamta yra puiki gyvenimo mokykla, suteikianti didelį pažinimo džiaugsmą, galiausiai – duodanti ir daug naudos.

Turėdamas galvoje gamtosauginę naudą, R. Kazlauskas yra skelbęs, kad kai vaikai pirmą kartą Lietuvoje surado balinį vėžliuką, jis per televiziją pakvietė visus, pirmiausia moksleivius, apsidairyti aplinkui. Paaiškėjo, kad yra net 30 vietų, kur gyvena vėžliai. Tad nenuostabu, kad tokių „neakivaizdinių“ ryšių dėka, jau mokslininko R. Kazlausko iniciatyva Lazdijų rajone atsirado herpetologinis *draustinis* (vėliau, ir dar du) ir imtos saugoti išnykusiu laikyto *balinio vėžlio* buveinės. Jis gerai suprato, kad norint išsaugoti nykstančias rūšis reikia steigti draustinius, kuriuose būtų ribojama tam tikra veikla. Tai puikiai patvirtina jo žodžiai: *Kadaise dirbau kartu su profesoriumi Česlovu Kudaba ir mes numatėme, kokias vietas ypač reikėtų pasaugoti*.

R. Kazlauskas prisidėjo prie „Lietuvos raudonosios knygos“ sudarymo, buvo vienas aktyviausių saugomų teritorijų sistemos kūrėjų.

R. Kazlauskas buvo bene geriausių praeito amžiaus septintojo – devintojo dešimtmečių gyvosios gamtos **populiarintoju** Lietuvoje. Mokslininkas geriausiai pažįstamas iš didelio populiarumo sulaukusių Lietuvos televizijos laidų *Gamtos duris atvėrus*, *Vakaras su tėveliu*, *Langas į gamtą*. Pastaroji mėnesinė pusvalandžio trukmės laida visuomenėje buvo itin išgarsėjusi. Nuo 1968 metų pradėjęs bendrauti su televizija, R. Kazlauskas suorganizavo ir vedė ištisus du šimtus laidų gausiai mūsų krašto vaikų bei suaugusiųjų auditorijai. Pats savo namuose per gyvenimą yra laikęs keliasdešimt gyvūnų

rūšių, kurių ne vienas pozuodavo ir prieš kamerą. Nenuostabu, kad jo patrauklūs pasakojimai apie biologiją, įsiminė didelei Lietuvos gyventojų daliai. Jie išgirdo daugelį profesoriaus patarimų, kaip nereikia elgtis su gyvūnais, kaip juos pažinti ir kaip jiems galima padėti. Su dalimi jaunųjų žiūrovų užsimezges ryšys nenutrūko jiems tapus suaugusiais, patiems auklėjantiems jaunasias atžalas. *Džiaugiuosi, kad išaugo ištisa biologų, susižavėjusių mano laidomis, karta* – pastebėjo laidų autorius, sakė kad po to labai padaugėjo norinčių studijuoti biologiją, paskui tapusių rimtais biologais.

R. Kazlauskas įvairiais rašiniiais gamtą populiarino periodikoje. Daugiau kaip dešimt išsamių mokslo pažintinių straipsnių paskelbė „Mokslo ir gyvenimo“, „Mūsų gamtos“ žurnaluose. Išleido knygų apie gamtą. „Mokslo“ leidyklos serijoje „Gamtą ir žmogus“ 1977 metais pasirodė leidinys „Čepkeliai“, parengtas kartu su K. Balevičiumi ir R. Kunsku, o 1979 metais – ta pati leidykla išleido R. Kazlauskos „Jie neturi išnykti“, skirtą „Raudonosios knygos“ rūšims. Joje, pradedant žinduoliais ir baigiant vabzdžiais, aprašytos 53 gyvūnų rūšys, pateikti jų piešiniai, biologijos ir ekologijos bruožai.

R. Kazlauskas paskelbė per 100 mokslinių ir kitų straipsnių, vieną monografiją, 9 knygas su bendraautoriais, tris vadovėlius. Iš rusų kalbos išvertė zoologinių knygų. Dalyvavo daugelyje ekspedicinių išvykų, rinko zoologinę medžiagą kitose šalyse.

Prof. R. Kazlauskos vardas sietinas su 1965 metų pabaigoje įkurtos Lietuvos entomologų draugijos istorija. Jis priklausė kuriamos draugijos iniciatyvinei grupei, buvo išrinktas Draugijos tarybos nariu ir pradžioje kurį laiką buvo Draugijos pirmininko pavaduotoju.

Atminimas ir įvertinimai. Už reikšmingus mokslui darbus ir gamtosaugos populiarinimą Lietuvoje 1995 m. R. Kazlauskui paskirta Mokslų akademijos vardinė Tado Ivanausko (gamtosauga) premija, 2005 metais apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi, o 2010 metais už aktyvią visuomeninę veiklą, reikšmingus darbus aplinkos formavimo ir apsaugos srityje jam buvo paskirta Česlovo Kudabos premija.

Malonu pasidžiaugti pirmuoju prof. R. Kazlauskos atminimui skirtu žingsniu. Praėjus kelioms dienoms po gamtininko netekties, pirmieji labai gražų gestą parodė Lietuvos televizijos darbuotojai, parodę, dokumentinį filmą *Drugelio sparnų pasaka*. Profesorių pažinoję laidos sumanytojai ją skyrė buvusiam garsiam televizijos laidų kūrėjui ir Lietuvos televizijos veteranui ir pakvietė visuomenę prisiminti jį dar kartą.

Suprantama, šiuo rašiniu neturėjome tikslo ir negalėjome atskleisti viso vaisingo profesoriaus Ričardo Kazlauskos mokslinio gyvenimo kelio. Ir ateityje nebus iš karto lengva tai padaryti. Jo energija, optimizmas, lėmė mokslinių interesų gausą ir daugelį zoologijos mokslo plėtrai reikšmingų darbų.

Ilgam išliks optimistiško gamtos žygeivio, tyrėjo ir dar daug nepaminėtų pomėgių, atliktų darbų autoriaus vardas, jo palikti mokslo darbai, mums padėję iš arčiau pažinti labai įdomų ir nepakartojamą vabzdžių ir kitos gyvūnijos pasaulį.

Dr. Algimantas Jakimavičius

**IN MEMORIAM PROFESSOR RIČARDAS KAZLAUSKAS (09 14 1927 –
09 06 2014)**

On the 6th of September, 2014, professor Ričardas Kazlauskas passed away. Prof. R. Kazlauskas was born in Vilnius and graduated from the Faculty of Natural Sciences, Vilnius University in 1952. After the graduation, he devoted his life for studying insects. He defended doctoral dissertation “Entomofauna (Ephemeroptera, Plecoptera, Trichoptera) of rivers of the Lithuanian SSR and its role in the nutrition of brown trouts” in 1963. Professor R. Kazlauskas spent 50 years working at the Department of Zoology, Vilnius University. Besides insects belonging to Ephemeroptera, Trichoptera and Plecoptera orders, professor studied Lepidoptera of Lithuania. He wrote two books about local butterflies and moths (published in 1984 and 2008) and many scientific articles presenting new data on the Lithuanian Lepidoptera fauna.

Besides active scientific work, professor R. Kazlauskas was the author of dozens of popular articles and created more than 200 TV programs about Lithuanian nature. He initiated establishment of some local preserves for the conservation of different animals. In 1965, he was one of the founders of the Lithuanian Entomological Society.

Dr. Algimantas Jakimavičius